

УДК 330.341

Паризький І.В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права,
Національна академія управління

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: РЕСУРСНИЙ АСПЕКТ

Актуальність статті зумовлена необхідністю вирішення питань державного регулювання, пов'язаних зі створенням ефективної системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності загалом на рівні держави, регіонів та на мікроекономічному рівні. Встановлено, що фінансування інноваційної діяльності в Україні зазвичай відбувається за рахунок державних коштів. Досліджено стан та основні тенденції фінансування діяльності елементів інноваційної інфраструктури та встановлено, що фінансування інноваційної діяльності та формування інноваційної інфраструктури здійснювалося переважно за рахунок державних коштів, зокрема за рахунок коштів місцевих і державних бюджетів покривалася ледь не половина сукупних витрат науково-дослідних установ та організацій на створення інновацій та ноу-хау. Розглянуто фактичні рівні непрямої державної підтримки інноваційної діяльності шляхом надання податкових пільг і субсидіювання та виявлено їх недостатність, що може призвести не лише до згорання дослідних робіт, а й до скорочення імплементації наявних розробок, що призведе до суттєвого гальмування інноваційного розвитку. Вивчено особливості та проблеми функціонування ринку венчурного капіталу в Україні, а динаміка створення венчурних фондів свідчить про популяризацію діяльності в Україні таких інститутів фінансування, хоча їх збільшення не підвищує ефективність інноваційної діяльності. Визначено тенденції фінансування інноваційної та науково-технологічної діяльності, яке в останні роки поступово скорочується, та встановлено головні причини такого зменшення ресурсної підтримки, а також передбачено наслідки, які тягнуть за собою недофінансування інноваційної діяльності та процесу формування її розвитку інноваційної інфраструктури України.

Ключові слова: ресурсне забезпечення, інноваційна інфраструктура, інноваційно-технологічний розвиток, державне регулювання, фінансування, венчурні фонди.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИНФРАСТРУКТУРНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: РЕСУРСНЫЙ АСПЕКТ

Парижский И.В.

Актуальность статьи обусловлена необходимостью решения вопросов государственного регулирования, связанных с созданием эффективной системы финансового обеспечения инновационной деятельности в целом на уровне государства, регионов и на микроэкономическом уровне. Установлено, что финансирование инновационной деятельности в Украине обычно происходит за счет государственных средств. Исследованы состояние и основные тенденции финансирования деятельности элементов инновационной инфраструктуры и установлено, что финансирование инновационной деятельности и формирования инновационной инфраструктуры осуществлялось преимущественно за счет государственных средств, в том числе за счет средств местных и государственных бюджетов покрывалась чуть ли не половина совокупных расходов научно-исследовательских учреждений и организаций на создание инноваций и ноу-хау. Рассмотрены фактические уровни косвенной государственной поддержки инновационной деятельности путем предоставления налоговых льгот и субсидирования и выявлена их недостаточность, что может привести не только к свертыванию исследовательских работ, но и к сокращению имплементации существующих разработок, что приведет к существенному торможению инновационного развития. Изучены особенности и проблемы функционирования рынка венчурного капитала в Украине, а динамика создания венчурных фондов свидетельствует о популяризации деятельности в стране таких институтов финансирования, хотя их увеличение не повышает эффективность инновационной деятельности. Определены тенденции финансирования инновационной и научно-технологической деятельности, которое в последние годы постепенно сокращается, и установлены главные причины такого уменьшения ресурсной поддержки, а также предусмотрены последствия, которые влекут за собой недофинансирование инновационной деятельности и процесса формирования и развития инновационной инфраструктуры Украины.

Ключевые слова: ресурсное обеспечение, инновационная инфраструктура, инновационно-технологическое развитие, государственное регулирование, финансирование, венчурные фонды.

ORGANIZATIONAL SUPPORT OF INNOVATIVE INFRASTRUCTURE
OF NATIONAL ECONOMY: RESOURCES ASPECT

Paryzhskyy I.

Background of research is due to the need to solve the issues of state regulation, associated with the creation of an effective system of financial support of innovation activity at the state, regional and microeconomic level. The purpose of the article is to assess the existing resource base of organizational and infrastructural support of innovation and technological development of the national economy. By the method of analysis, the systematization of scientific works of many scientists, it is founded that in Ukraine the financing of innovative activity usually made by public funds, foreign investment, own resources and other funds rose in the capital market. The conditions of the main trends and financing elements of the innovation infrastructure are researched. The analysis and comparison of statistical data help to find that the financing of innovation activity and the formation of innovative infrastructure was carried out mainly by an expense of public funds, in the other hand by an expense of local and state budgets covered almost half of the total costs of research institutions and organizations, which create innovation and "know-how". The actual levels of indirect state support of innovation activity by providing tax incentives and subsidies are considered and it is revealed failure of these method of government regulation, which can not only lead to the curtailment of research, but also to a reduction in the implementation of existing developments, which can lead to a significant inhibition of innovation development. The features and problems of functioning of market of venture capital in Ukraine are investigated, and the dynamics of the creation of venture capital funds showed that the work of such institutions in Ukraine is popular, although the increase number of these funds does not increase the effectiveness of innovation activity. The key cause-and-effect relationships that cause the failure of financial supporting of innovative development are established. The tendencies of financing innovation and scientific and technological activities are determined and it is argued, that these tendencies are decreased in recent years. The main reasons for reduction of resource support are established and it is foreseen the negative effects, that entails under-funding of innovation activity and the process of formation and development of innovation infrastructure in Ukraine.

Keywords: resource provision, innovation infrastructure, innovation and technological development, government regulation, financing, venture funds.

Постановка проблеми. Нині в умовах інноваційно-технологічного розвитку національної економіки для підвищення ефективності виробництва високотехнологічної та наукомісткої продукції необхідна достатня ресурсна база, зокрема фінансова підтримка з боку держави, оскільки інноваційна діяльність і технологічна модернізація країни характеризуються високим рівнем ризику й потребують великого обсягу фінансових ресурсів. Доступ організацій, які створюють та впроваджують інновації, до фінансових ресурсів є основним чинником інноваційного розвитку, тож одним з особливо актуальних питань державного регулювання є створення ефективної системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності загалом на рівні держави, регіонів та на мікроекономічному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фінансового забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності та розвитку інноваційної інфраструктури досліджували відомі науковці, зокрема: О. Амоша, Д. Бовин, А. Гальчинський, В. Геєць, Н. Демчишак, С. Ілляшенко, Ю. Коваленко, В. Мамчук та ін. Водночас потребують активного розгляду питання ресурсного і насамперед фінансового забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури для визначення та ліквідації причин, які його стримують.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка ресурсної основи організаційно-інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсне, зокрема фінансове забезпечення інноваційного процесу, має орієнтуватися на диференціацію джерел фінансування і передбачати швидке та ефективне впровадження інновацій та їх комерціалізацію.

На практиці фінансування інноваційної діяльності відбувається за рахунок державних коштів, зовнішніх інвестицій, власних ресурсів та інших коштів, залучених на ринку капіталу [8, с. 289].

Державне фінансування може бути в таких формах [1]:

- пряме фінансування фундаментальних досліджень та прикладних розробок, що здійснюється на принципах програмно-цільового управління на конкурсній основі (програми, гранти, пілотні проекти);

- непряме фінансування інноваційних проектів у вигляді податкових пільг, субсидій, прискореної амортизації, пільгового кредитування.

Прямі бюджетні видатки на інноваційно-технологічну діяльність здійснюються за рахунок комплексу двох форм підтримки: у формі базового фінансування наукових організацій та у формі конкурсного розподілу коштів на проведення фундаментальних пошукових досліджень (система грантів) і реалізацію завдань державних науково-технічних програм (система контрактів).

Державне фінансування організаційно-інфраструктурного забезпечення інноваційно-технологічного в Україні здійснюється за рахунок асигнувань державного та місцевих бюджетів на наукову та науково-технічну діяльність. Зокрема, з державного бюджету фінансується найбільша частина науково-дослідних робіт. Так, у період 2008–2014 рр. (рис. 1) найбільші обсяги фінансування були в 2013 р. та 2012 р., а це відповідно 4 709,1 та 4 762,1 млн. грн., хоча в 2014 р. ці видатки зменшилися на 740,6 млн. грн. (15,5%) порівняно з попереднім роком.

Це пояснюється економічним напруженням у країні та переорієнтацією пріоритетів держави з інноваційного розвитку на милітаризацію економіки, пов'язану

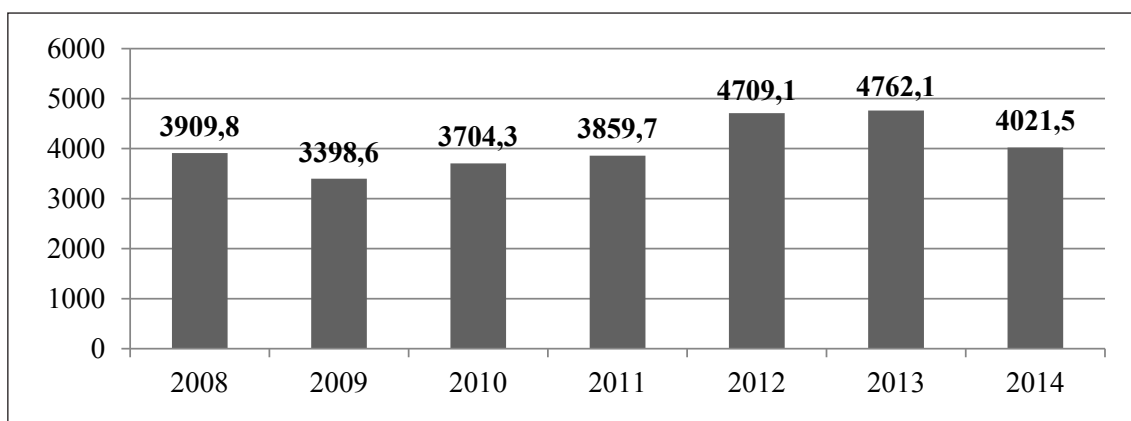

Рис. 1. Динаміка видатків державного бюджету на фінансування науково-дослідної роботи в Україні, млн. грн.

Джерело: складено на основі [2]

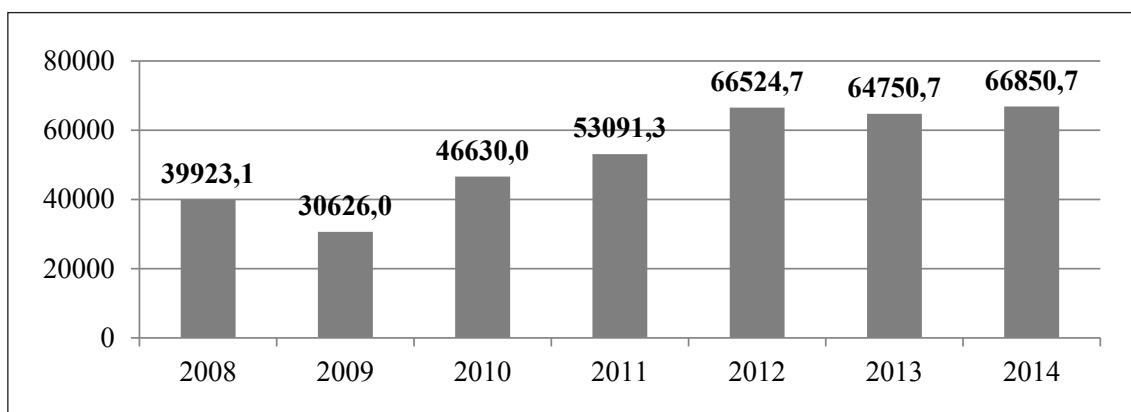

Рис. 2. Фінансування наукових і науково-технічних робіт із місцевих бюджетів у 2008–2014 рр., тис. грн.

Джерело: складено на основі [2]

з необхідністю захистку територіальної цілісності та національної безпеки. Проте порівняно з 2008 р. все-таки спостерігається приріст фінансових ресурсів наукових організації – +111,7 млн. грн. (3%).

Водночас схожа динаміка притаманна і для фінансування наукових робіт із місцевих бюджетів, за винятком того, що за період 2008–2014 рр. (рис. 2) піку воно досягло в 2014 р.

Загалом саме за рахунок коштів місцевих і державних бюджетів покривалася ледь не половина сукупних витрат науково-дослідних установ та організацій на створення інновацій та ноу-хау (рис. 3). Проте, враховуючи вторинність інноваційної діяльності у стратегії України, у 2013–2014 р. частка державної фінансової підтримки зменшилася проти 2008 р. майже на 10%, а проти 2012 р. – на 5,6%.

У 2014 р. з державного бюджету також було передбачено кошти на фінансування досліджень, прикладних наукових і науково-технічних розробок, а також на виконання робіт за державними цільовими програмами: із загального фонду – 36 946,6 тис. грн., зі спеціального фонду – 3 797,0 тис. грн. У 2008 р. цей показник суттєво перевищував рівень звітного року, зокрема

із загального фонду виділялося 139 688,8 тис. грн. (-73,5%), а із спецфонду – 6 9403, 4 тис. грн. (-94,5%). У держбюджеті на 2014 р. на фінансування науки виділили до 0,3% від суми валового внутрішнього продукту, а не передбачених законодавством 1,7%. Цей показник був найнижчим за роки незалежності України, й до того ж він утричі менший за мінімально необхідну норму фінансової підтримки.

Крім того, чіткий розподіл державних коштів на створення і розвиток інноваційної інфраструктури прописаний у Державній цільовій економічній програмі «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки», згідно з якою із державного бюджету на ці цілі повинні асигнувати 103,92 млн. грн., із місцевих бюджетів – 79,4 млн. грн., з інших джерел – 73,69 млн. грн., що загалом у розрахунку на п'ять років становить 257 млн. грн.

Іншим методом державної підтримки інноваційно-технологічної діяльності, крім прямого фінансування, є непрямі методи стимулювання, насамперед за рахунок податкових пільг та субсидій.

Зазвичай пільги держава надає під час оподаткування податку на прибуток підприємств, податку на

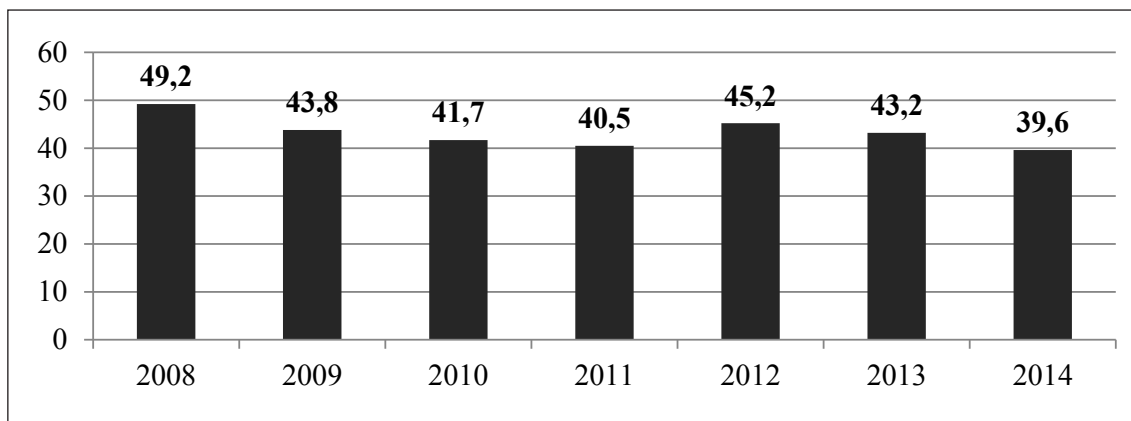

Рис. 3. Частка державного фінансування у загальних витратах на наукову та інноваційну діяльність, %

Джерело: складено на основі [2]

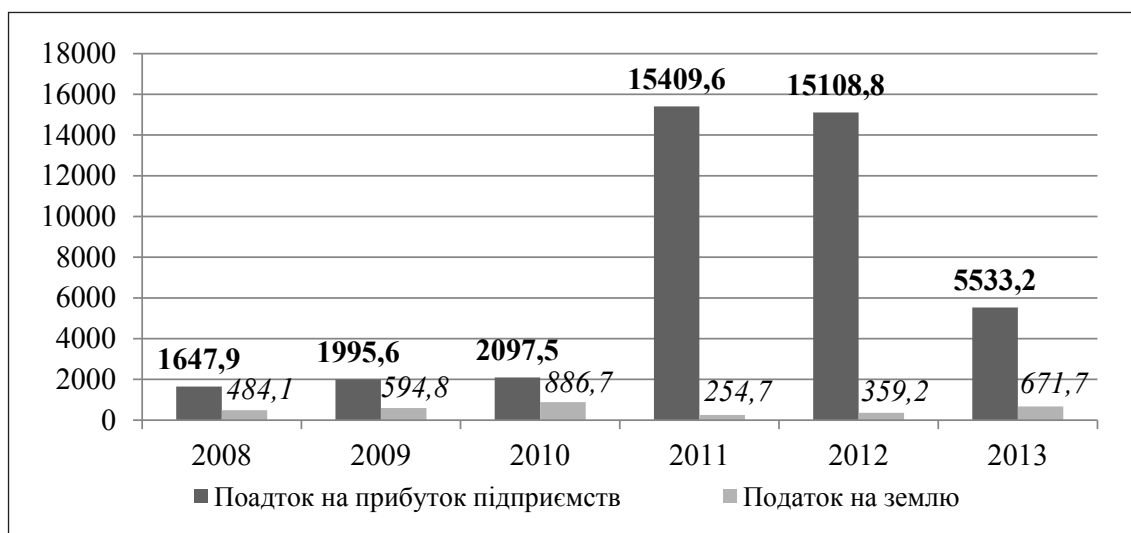

Рис. 4. Розмір податкових пільг в Україні в 2008–2013 рр., млн. грн.

Джерело: складено на основі [4]

додану вартість та податку на землю. З 2008 р. найбільше податкових пільг припало на податок на прибуток підприємств і податок на землю, обсяг яких подано на рис. 4.

Обсяг податкових пільг не був стабільним, збільшувався у 2008–2011 рр. і суттєво знижувався у 2012–2013 рр., що свідчить про непослідовність фінансової підтримки держави суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі інноваційної. Вважаємо, що таке скорочення фінансово-податкових стимулів держави до впровадження новаторських розробок та нових технологій для модернізації виробничих процесів, так само як скорочення видатків державних та місцевих бюджетів на проведення наукових та науково-технічних робіт спричинена переорієнтацією державних стратегічних пріоритетів. Хоча таке недофінансування може призвести не лише до згорання дослідних робіт, а й до скорочення імплементації наявних розробок, що призведе до суттєвого гальмування інноваційного розвитку України.

Стосовно субсидіювання інноваційної діяльності, то у розрізі галузей найбільше припадало на паливно-енергетичний комплекс та зв'язок. У 2013 р. проти 2011 р. різко зросла сума субсидій у цій галузі – на 78%, до 15 323,95 млн. грн. Державна підтримка галузі зв'язку, телекомунікацій та ІТ-сектору також збільшилася з 7,32 до 256,14 млн. грн. За звітний період критично скоротилися субсидії для сільського господарства – з 759,17 млн. грн. до 171,93 млн. грн., транспортної галузі – з 314,46 млн. грн. до 213,34 млн. грн. Розподіл субсидій мав також регіональний розподіл, відповідно до якого понад половину обсягу субсидій надавалися організаціям та підприємствам Київської, Донецької та Луганської областей.

Проте у ході встановлення розміру податкових пільг та субсидій держава визначає лише їх розмір, не вказуючи функціональний цільовий розподіл коштів за напрямками реалізації головних завдань національної інноваційної політики, тож доводиться лише при-

Таблиця 1. Динаміка активів інститутів спільного інвестування в Україні, млн. грн.

Вид інституту спільного фінансування	Вартість активів, млн. грн.				
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Пайові інвестиційні фонди	81078,1	96047,3	118404,6	137426,3	148123,6
Корпоративні інвестиційні фонди	28228,5	36077,3	42012,5	45959,6	65627,5
<i>Усього</i>	<i>109306,6</i>	<i>132124,5</i>	<i>160417,0</i>	<i>183385,9</i>	<i>213751,1</i>
Диверсифіковані	1889,7	1763,5	2189,7	1497,8	1196,7
Спеціалізовані	-	-	-	-	33,6
Недиверсифіковані	107416,8	130361,0	158227,4	181888,1	212520,7
<i>Усього</i>	<i>109306,6</i>	<i>132124,5</i>	<i>160417,0</i>	<i>183385,9</i>	<i>213751,1</i>
Закриті (не венчурні)	8298,5	10135,3	11365,1	9864,8	10708,9
Інтервальні	271,6	188,6	164,0	128,7	110,71
Відкриті	432,2	230,7	163,0	105,8	61,1
Венчурні	100304,4	121569,9	148725,0	173286,6	202870,4
<i>Усього</i>	<i>109306,6</i>	<i>132124,5</i>	<i>160417,0</i>	<i>183385,9</i>	<i>213751,1</i>

Джерело: складено на основі [7]

пустити, що отримані вигоди сприяють фінансуванню інноваційної діяльності та формуванню організаційно-інфраструктурному забезпечення інноваційно-технологічного розвитку України.

Розвиток інноваційної інфраструктури у більшості країн світу до того ж здійснюють за рахунок коштів венчурних фондів – недиверсифікованих інститутів спільного інвестування закритого типу, які здійснюють виключно приватне розміщення цінних паперів інституту спільного інвестування серед юридичних та фізичних осіб [5].

Ефективність роботи інститутів спільного фінансування, зокрема венчурних фондів, в інноваційній сфері України проявляється у динаміці наявності активів (табл. 1).

У 2010–2014 рр. найбільшу вартість активів мали недиверсифіковані, венчурні та пайові інвестиційні фонди. Крім того, варто відзначити позитивну динаміку збільшення активів цих фондів. У 2014 р. проти базового року стрімко зросла загальна вартість активів інститутів спільного інвестування – до 213,8 млрд. грн. (+95,6%), а їх розмір у венчурних фондів зріс більше ніж удвічі – до 202,9 млрд. грн. (+102,3%). Водночас у загальному обсязі активів інститутів спільного фінансування лєвова частка (94,9%) припадала на венчурні фонди. Це свідчить про популяризацію діяльності в Україні венчурних фондів, хоча їх збільшення не доводить її ефективності в інноваційній сфері.

Як правило, венчурні фонди інвестують кошти в компанії, що представляють швидкозростаючі галузі й здатні зростати разом із ринком і вийти з інвестиції до того, як потенціал ринку буде вичерпаний. Саме така стратегія дає змогу одержувати значні доходи за прийнятної ризику. Найпопулярнішими серед них секторами для інвестування є інформаційно-комп'ютерні та Інтернет-технології. Зокрема, зарубіжних інвесторів приваблюють електронна комерція, соціальні ігри, онлайн-туризм, фінансові послуги онлайн, реклама в Інтернеті, мобільні додатки. Хоча зазвичай робота у названих сферах здебільшого обмежується вивченням ринкової ситуації або представницькими функціями [3, с. 33].

Таким чином, нині розвиток венчурного фінансування в Україні стримується не лише слабкою законодавчою базою, а й нерозвиненістю фондового ринку, відсутністю гарантій для інвесторів, умови інвестування українських підприємств не дуже привабливі для інвесторів. Подальший розвиток венчурного фінансування створить сприятливі умови для ефективної роботи українських підприємств та оживить економіку країни.

Загалом проведений аналіз доводить, що основні перешкоди для надання достатньої фінансової підтримки організаційно-інфраструктурного забезпечення інноваційно-технологічного розвитку спричиняють:

- відсутність фінансових ресурсів, необхідних для повноцінного використання висококваліфікованого кадрового складника, що призводить до непоправної втрати талановитих конструкторів, інженерів та винахідників;

- нестачу фінансових ресурсів, що призводить до морального та фізичного старіння матеріально-технічного складника, що гальмує в часі, а інколи унеможливає ефективне здійснення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, що зумовлює втрату інноваційної ідеї;

- недостатній рівень розвитку інноваційної інфраструктури, що ускладнює процес формування та розвитку джерел фінансування інноваційної діяльності, гальмує розвиток інформаційно-методичного складника інноваційного потенціалу та ускладнює процес комерціалізації інновацій, перешкоджає впровадженню інновацій шляхом забезпечення їхнього повного фінансування [6].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, із метою розбудови сприятливого інвестиційного середовища для інвестування значущих інноваційних проектів необхідно формування стимулюючої інвестиційно-інноваційної політики, яка охоплюватиме як елементи загальної макроекономічної політики, так і спеціальних стимулів (пільг, субсидій, дотацій, пільгового кредитування тощо), які слід запроваджувати на державному рівні. Разом із тим це питання вимагає подальшого дослідження та вдосконалення.

1. Бовин А.А. Управління інноваціями в організаціях / А.А. Бовин, Л.Є. Чередникова, В.А. Якимович. – М. : Омега-А, 2006. – 415 с.
2. Дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Демчишак Н.Б. Роль венчурних фондів у формуванні інноваційного потенціалу економіки України / Н.Б. Демчишак, В.В. Мамчук // Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 13. – С. 29–34.
4. Звіт про результати дослідження державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні / Х. Хольцер, Е. Лібанова, Т. Єфименко [та ін.] // Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.atc.gov.ua/amku/doccatalog/document.
5. Коваленко Ю.М. Управління фінансовими інвестиціями / Ю.М. Коваленко. – Ірпінь : НУДПСУ, 2010. – 350 с.
6. Нежиборець В. Інноваційна інфраструктура: проблеми, перспективи, рішення / В. Нежиблонець // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2007. – № 5. – С. 60–69.
7. Ринок цінних паперів. Європейський вибір: нові можливості та зростання // Річний звіт НКЦПФР 2014–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf.
8. Черкесова Т.І. Проблеми державного фінансування інноваційної діяльності / Т.І. Черкесова, К.В. Пустиніна // Труды Одесского политехнического университета. – 2007. – Вып. 1(27). – С. 289–294.

E-mail: kievinvestproekt@ukr.net